

Ігор ГИРИЧ (*Київ*)

**GANCARZ BOGDAN. “MY, SZLACHTA UKRAIŃSKA...”
ZARYS ŻYCIA I DZIAŁALNOŚCI WACŁAWA LIPIŃSKIEGO.
1882–1914. – KRAKÓW: ARCANA, 2006. – 330 s.**

Кілька років тому в Польщі вийшло друком історичне дослідження журналіста Богдана Ганцажа про життя і діяльність найвидатнішого українського суспільного мислителя ХХ ст. В'ячеслава Липинського. Дослідження має прихильну рецензію Леоніда Зашкільняка¹. З позитивною думкою Л. Зашкільняка ми цілком солідаризуємося. Попри наявність значної кількості публікацій про В. Липинського в другій половині ХХ ст. і в добі незалежності українська історіографія не спромоглася на синтетичну працю про життя цієї провідної постаті українського духовного життя першої третини минулого століття.

І от нарешті маємо працю польського дослідника, яка не лише заповнює лакуну лінійною оповіддю біографії з уже друківаних джерел і досліджень, а й подає чимало невідомого архівного і наративного матеріалу, введеного автором уперше до наукового обігу.

Б. Ганцаж (1961 р. нар.) – незвичайна людина. Навчався у Ряшеві, історичні студії закінчив у Ягеллонському університеті, де вчився й В. Липинський, працює журналістом краківського католицького тижневика “Gość Niedzielny”, член редколегії двомісячника “Arcana”. Він є співавтором трьох книжок про Івана Павла II. Пригадується зустріч з ним під час луцької конференції 2006 р., коли якраз вийшла друком ця книжка, подорож до села Затурців і його коротенька, але емоційна промова на могилі В'ячеслава Липинського. Закінчив він її співом знаменитих “Журавлів”. І відразу постала переді мною та атмосфера університетського Кракова, в якій оберталися молодий В'ячеслав Казимирович і Богдан Лепкий – один з духовних батьків української стезі нашого великого консерватора, автор слів цієї пісні. Не знаю, чи мав Богдан Ганцаж якісь особисті мотиви для написання своєї праці, але в ній відчувається той самий мотив порубіжності культур, залюблення в тему українства в польській культурі.

Автор монографії про В. Липинського зумів у своїй праці передати ширі почуття і любов до людини, яка стала переломовою постаттю в польсько-

¹ *Зашкільняк Л. О.* Рец. на кн.: Б. Ганцаж. Ми, шляхта українська... Нарис життя і діяльності Вацлава Липинського. 1882–1914 // Український історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 211–216.

українських відносинах, навчила українців мислити категоріями самостійності, винайшла для тогочасності й майбуття, здавалося б, зовсім простий, але тільки йому сто років тому зрозумілий рецепт виходу України на всеєвропейську дорогу національного буття. Самим українцям, безземельній селянській нації, відірватися від Російської імперії і відродженої польської держави буде неможливо. Лише коли політичними українцями стануть землевласники росіяни і поляки, а далі й уся російська та польська інтелігенція на українській території, такої мети можна буде досягти.

Поява цієї книжки нині – велика подія не лише наукового, а й суспільно-культурного значення. У польській літературі постать В. Липинського від самого початку літературної діяльності і майже до наших днів розглядалася як фігура "ренегата" – зрадника польської нації. Чи не тому його прізвища не знайти в більшості польських енциклопедій не лише радянського періоду, а вже й тих, що виходили в добі незалежної України. Можливо, це сталося тому ж, чому росіяни не включають до своїх енциклопедій Миколу Хвильового (Фітільова), який провістив гасло: "Геть від Москви, дайш духовну Європу". В. Липинський сам зізнавався, що будучи за культурою стовідсотковим поляком, був найбільшим ворогом польської державності на західноукраїнських землях, зокрема й Волині, звідки походила його родина.

Потрібний був певний час, щоб обсервувати значення ідей В. Липинського самим поляком. І треба визнати: Польща куди мудріше і далекоглядніше ставиться до своїх дітей і України, ніж та ж неоімперська Росія до етнічних росіян в Україні. Можна лише подивляти не стільки знання Б. Ганцажа, скільки чуття історичної правди, глибинне знання епохи, завдяки яким він створив такий науковий продукт, який може цілком сприйняти як свій і українська історіографія. Знову ж напрошується паралелі з "Z dziejów Ukrainy" В. Липинського – польськомовним, але яскраво українським за духом твором.

Б. Ганцаж у своїй оповіді намагався докладно описати передреволюційну біографію В. Липинського, а також подати провідні думки українського консерватора з основних його праць. Матеріал книжки вдало структурований. Він розбитий на чотири розділи: дитинство і гімназійні літа (1882–1902), роки студій у Кракові та Женеві (1903–1909), діяльність публіцистична, наукова і політична польською мовою (1908–1914), діяльність публіцистична і наукова українською мовою та контакти з українськими культурними і політичними діячами (1905–1914). П'ятий розділ – закінчення, де автор лаконічно подав відомості про життя і діяльність В. Липинського у 1914–1931 рр., і підсумки.

Перші два розділи найменші за обсягом – 90 сторінок, і це зрозуміло. Про дитячі та юнацькі роки В. Липинського збереглося найменше документального матеріалу. Ці два розділи мають разом одинадцять глав: родинні стосунки; дитячі роки; навчання в житомирській та київській гімназіях; початки суспільної діяльності; стан українського руху в 1876–1905 рр.; військова служба (1902–1903); наукові рільничі студії в Ягеллонському універ-

ситеті у Кракові; коротка характеристика суспільного і наукового життя в Кракові; навчання в Женевському університеті; історичні студії у краківському університеті; участь В. Липинського в житті української колонії у Кракові; приватне життя В. Липинського у 1907–1909 рр. Ці розділи – більше зовнішня характеристика біографії В. Липинського.

Далі автор переходить до розгляду думок та ідейних напрямних творчості В. Липинського. Це період, коли розпочинається його публіцистична праця і він стає лідером українців польської культури, період між 1908 і 1914 рр. Третій і четвертий розділи мають близько 90 стор. кожний і поділені на 21 і 12 глав відповідно. Б. Ганцаж у них подає: початок публіцистичної діяльності В. Липинського польською мовою, відчит для Правобережної шляхти в Умані (1908); ідеї брошури “Шляхта на Україні”; з’їзд українців польської культури в Києві в лютому 1909 р.; постання “Przeglądu Krajowego” (1909–1910); напрямок і структура тижневика; публіцистика В. Липинського – маніфест “територіалізму”; редакторський внесок В. Липинського, спроби реформування часопису; генеза, конструкція, ідеї збірника “Z dziejów Ukrainy”; перебіг праці над редагуванням збірника; ілюстрації збірника; проблеми вибору мови; джерельна база та ідейний напрямок збірника; монографія про Міхала Кричевського – переломний твір української історіографії; монографія “Дві хвили в подіях пореволюційної України”; сприйняття критикою і читачами збірника “Z dziejów Ukrainy”.

У четвертому розділі автор пише про український культурно-політичний рух у 1905–1914 рр.; перебування в Закопаному і “українізацію” В. Липинського (1907–1908); його контакти з українськими політичними і культурними діячами; україномовні писання В. Липинського; редакторську працю у другому виданні “Історії України” М. Аркаса; наукові плани; співпрацю з газетою “Рада” і журналом “Украинская жизнь”; участь у політичній групі “Вільна Україна” та Українському інформаційному комітеті, для якого В. Липинський написав меморіал про поведінку українських політиків самостійницького напрямку в разі розв’язання світової війни; приватне життя В. Липинського у 1909–1914 рр.

Богдан Ганцаж не ставив у своїй монографії за мету розкрити якісь нові обрії в дослідженні ідеології і чину В. Липинського. Ця робота носить більше інформаційний і синтетичний характер. У своїх висновках і засадничих твердженнях він посиляється на авторитети попередніх дослідників творчості В. Липинського – Л. Біласа, І. Лисяка-Рудницького, Є. Пизюра, Я. Пеленського та ін. З другого боку, Б. Ганцаж додає багато маловідомого фактографічного матеріалу, що зберігається в польських архівах і бібліотеках.

Автор сумлінно опрацював усю бібліографію праць про В. Липинського, залучивши всі студії українських авторів, джерельні матеріали та праці самого В’ячеслава Казимировича, починаючи від перших публікацій до революції та перших книжок і статей, написаних по смерті засновника державницької школи в українській історіографії у Львові та в еміграції, а також публікації в Україні останніх двадцяти років. Рясно цитується виданий

у 2003 р. перший том листів В. Липинського до кореспондентів від літери "А" до "Ж", підготовлений Інститутом східноєвропейських досліджень у Філадельфії.

До авторських досягнень праці варто віднести нововиявлені матеріали про навчання і перебування В. Липинського у Кракові та Женеві, низку забутих рецензій на твори В. Липинського в польських газетах, що були невідомі українській історіографії. До плюсів слід додати і введені Ганцажем у науковий обіг матеріали спогадів польських громадсько-політичних діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст., які знали і писали про В. Липинського (А. Іванського, В. Вежейського, Ю. Новицького, Т. Міхальського та ін.). У цих моментах ми можемо твердити про суттєве розширення завдяки праці Б. Ганцажа джерельної бази липинькознавства.

Про фаховий рівень праці говорить і той факт, що Б. Ганцаж виправляє деякі помилки і неточності своїх попередників. Так, він цілком слушно зазначає, що В. Липинський не міг мати вирішального ідейного впливу на Б. Ярошевського – літературного редактора "Przeglądu Krajowego", про що писали польські дослідники Г. Дильонгова та М. Філіпович². Крім того, Б. Ганцаж виправляє помилку упорядників "Листування В. Липинського. Т. 1", які помилково атрибутували Владислава Браницького як Ксаверія Браницького (див. с. 117).

Окремо варто сказати про зоровий ряд книжки. Б. Ганцаж супроводив свою працю низкою рідкісних світлин: будинки, де жив В. Липинський у Кракові, Женеві, Житомирі, «вписова карта» В. Липинського на студії Ягеллонського та Женевського університетів, портрети членів родини В. Липинського, його сучасників, поля в Русалівських Чагарях, де стояв маєток В. Липинського на Уманщині, тощо.

Звичайно, за останні два роки з'явилося кілька публікацій, які розширюють наше уявлення про життя В. Липинського перед революцією. Зокрема, йдеться про друк листів В. Липинського до Є. Чикаленка, В. Винниченка, Б. Ярошевського у попередньому і цьому випусках "Українського археографічного щорічника", том листів В. Липинського до М. Аркаса й збірку рецензій на його праці, видану 2009 р. видавництвом "Темпора" (упорядник І. Старовойтенко). Але й сьогодні книжка Б. Ганцажа залишається найповнішою працею про В. Липинського і заслуговує на видання в перекладі українською мовою.

² Дильонгова Г., Філіпович М. Вацлав Липинський – співзасновник і редактор "Przeglądu Krajowego" (1909–1910) // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – К.; Філадельфія, 1994. – С. 68–75.